

LEKSYKA JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH W BADANIACH SYNCHRONICZNYCH I DIACHRONICZNYCH

pod redakcją

Małgorzaty Gębki-Wolak

Joanny Kamper-Warejko

Andrzeja Moroza

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

Recenzenci

dr hab. Małgorzata Witaszek-Samborska, prof. UAM

dr hab. Agnieszka Słoboda

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Prokopowicz

ISBN 978-83-231-3279-0

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax (56) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk i oprawa: Drukarnia WN UMK
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Spis treści

Wstęp / 9

BADANIA SYNCHRONICZNE / 13

ELŻBIETA BOGDANOWICZ

Nazwy własne a semantyka / 15

AGNIESZKA GASZ

Czasowniki czynnościowe związane z percepcją smakową
(na materiale języka polskiego i rosyjskiego) / 29

MALGORZATA GĘBKA-WOLAK, ANDRZEJ MOROZ

Nieswobodna grupa syntaktyczna – propozycja
procedury identyfikacyjnej / 43

ANNA KISIEL

Jednakże – czy jednak+że? / 61

IWONA KOSEK

Kuty na cztery nogi, ale za chudy w uszach – o problemach
opisu gramatycznego niektórych wyrażen określających / 77

PRZEMYSŁAW ŁOZOWSKI

Od semantyki do gramatyki, czyli o wyższości panchronii
nad synchronią i diachronią / 89

MARTA NOWOSAD-BAKALARCZYK

O wyrażaniu ilościowego aspektu istnienia rzeczy w powieści
Wiesława Myśliwskiego *Traktat o luskaniu fasoli* / 101

AGNIESZKA PATEJUK, ADAM PRZEPIÓRKOWSKI

Lexico-semantic coordination in Polish: a critical review
of tests for determining representation / 119

MACIEJ WALCZAK

Семантические изменения интернационализмов
греческого происхождения (на примере русских
и польских существительных *эстетика / estetyka*,
технология / technologia и их производных) / 135

MAREK WIŚNIEWSKI

Uwagi o modelach derywacyjnych
z formantami paradygmatycznymi / 149

BADANIA DIACHRONICZNE / 169**LILIA CITKO**

Słownictwo cerkiewnosłowiańskie i ruskie w *Leksykonie* supraskim
z 1722 roku. (Formalne i semantyczne kryteria dyferencjacji) / 171

MAGDALENA DERWOJEDOWA, WITOLD KIERAŚ,**DANUTA SKOWROŃSKA, ROBERT WOŁOZ**

Zasób leksykalny polszczyzny II poł. XIX wieku a możliwość
automatycznej analizy morfologicznej tekstów z tego okresu / 183

MILADA HOMOLKOVÁ

Mezi gramatikou a sémantikou: staročeská slovesa
s kořenem **ględ-* / 197

MARTINA JAMBOROVÁ

Frazémy *súd zahájený* a *súd zavítý*
ve staročeské právní terminologii / 207

LEONARDA MARIAK

Funkcja informacyjna leksyki z zakresu medycyny
w korespondencji prywatnej Henryka Sienkiewicza / 217

PETR NEJEDLÝ

Korelace systému slovotvorného a lexikálního
z hlediska diachronního (na příkladu sufixu *-izna*) / 241

ANNA PALUSZAK-BRONKA

Z metodologii badań dawnych tekstów – jak badać i opisywać
kancjonały (na przykładzie *Kancjonalu mazurskiego*) / 253

MIROSLAWA SIUCIAK

Strukturalistyczna koncepcja rozwoju języka wobec
przemian współczesnej polszczyzny / 265

ARLETA SZULC

нѣбо – нѣбѣца w cerkiewnosłowiańskich redakcjach
Księgi Psalmów / 277

MILOSLAVA VAJDLOVÁ

Význam lexikální jednotky v historické perspektivě / 297

KATEŘINA VOLEKOVÁ

Staročeské a polské glosy v *Rostlináři mnichovském* / 311

JANA ZDEŇKOVÁ

K minulým časům ve staročeské veršované legendě
o svatém Prokopu / 323

Wstęp

Opis leksyki dowolnego języka naturalnego bez wątpienia należy do centralnych obszarów badań językoznawczych. Co więcej, w ostatnich latach obserwuje się w tym zakresie dążenie do analizy struktur składowych przez pryzmat słownictwa. Można wręcz sformułować tezę, że współczesna lingwistyka przechodzi swoistą ewolucję ze stanu, w którym leksyka danego języka była postrzegana jako wypełnienie modelu gramatycznego, do stanu, w którym jest traktowana jako determinująca jego kształt. Tym samym słownictwo jest z jednej strony podstawowym budulcem wypowiedzi, z drugiej zaś czynnikiem wpływającym na ich treść i formę poprzez otwieranie miejsc dla wyrażen o ściśle określonych cechach formalno-semantycznych. Przyjęcie takiej perspektywy analitycznej stanowi uzasadnienie rosnącego z roku na rok zainteresowania dogłębnym zbadaniem słownictwa języków naturalnych.

Prezentowana monografia dobrze wpisuje się we wspomnianą wyżej tendencję do zmian koncepcji opisów językoznawczych. Jest bowiem próbą ukazania różnych aspektów funkcjonowania leksyki języków słowiańskich. W tym zakresie na pierwszy plan wysuwa się konfrontacja ujęcia synchronicznego i diachronicznego, stanowiąca oś kompozycyjną monografii. Konfrontacja ta prowadzi do pokazania związków pomiędzy zasadniczo odmiennymi podejściami badawczymi. Mamy wobec tego statyczny kształt współczesnego języka motywowany historycznym rozwojem, jak również spojrzenie na ewolucję leksykalną z perspektywy współczesnej. Takie spektrum opisu przecina się z kolei z dwuaspektywnością problematyki podejmowanych analiz. Wśród prezentowanych

tekstów istnieją zarówno rozważania o nastawieniu teoretycznym, dotyczące zagadnień metodologicznych i filozoficznych czy zasadniczych kwestii identyfikacji obiektów obserwacji, jak i opracowania o nastawieniu stricte analitycznym, zawierające charakterystykę konkretnych obiektów językowych.

Poza leksykalnym punktem wyjścia elementem spajającym artykuły zebrane w monografii jest tematyka skoncentrowana wokół kilku bloków problemowych. Pierwszy z nich dotyczy zagadnień o charakterze metodologicznym oraz wiąże się z dyskusjami na temat kształtowania się określonych paradygmatów badawczych oraz procedur wykorzystywanych w ich obrębie. Taki charakter ma m.in. tekst Mirosławy Siuciak, dotyczący obrony strukturalistycznej koncepcji opisu języka zarówno w perspektywie synchronicznej, jak i diachronicznej w konfrontacji z paradygmatami o założeniach kognitywistycznych czy pragmalingwistycznych. Podobnie należy zakwalifikować propozycję Przemysława Łozowskiego, który stara się skonfrontować ze sobą panchroniczny opis języka oraz analizy zakładające niezależność synchronii i diachronii. W bloku zagadnień ogólnych lokują się także teksty poruszające problemy zmian językowych czy dotyczące wyznaczania granic leksyki i gramatyki. Do takiego nurtu należy zaliczyć artykuł Miloslavy Vajdlovej, poruszający kwestię zmian znaczeń jednostek leksykalnych, Petra Nejedlego, który swoim zainteresowaniem obejmuje zagadnienia korelacji systemu leksykalnego i słowotwórczego, czy Macieja Walczaka zajmującego się procesem przekształcania internacjonalizmów greckiego pochodzenia. Podgrupę o charakterze ogólnometodologicznym tworzą opracowania podejmujące kwestie procedur badawczych. W takim kierunku idą rozważania m.in. Elżbiety Bogdanowicz, poruszające problem przypisywania znaczenia nazwom własnym, Małgorzaty Gębki-Wolak oraz Andrzeja Morozą, którzy przedmiotem opisu czynią procedury identyfikacji nieswobodnych grup syntaktycznych, Agnieszki Patejuk i Adama Przepiórkowskiego, prezentujących problem formalnej reprezentacji koordynacji zaimków pytajno-względnych, czy Marka Wiśniewskiego, przedstawiającego modele derywacyjne z formantami paradygmatycznymi. Tekstami o charakterze metodologicznym są również propozycje Magdaleny Derwojedowej, Witolda Kierasia, Danuty Skowrońskiej i Roberta Wołosza, prezentujących wyniki automatycznych

analiz tekstów nowopolskich, oraz Anny Paluszak-Bronki, formułującej założenia metodologiczne analizy języka kancjonałów.

Autorzy kolejnej grupy artykułów podejmują kwestie o większym stopniu szczegółowości. Przedmiotem opisu czynią bowiem określone klasy słownictwa. Tak należy postrzegać tekst Leonardy Mariak, zajmującej się leksyką z zakresu medycyny, czy Agnieszki Gasz, która analizuje czasowniki czynnościowe związane z percepcją smakową. Do tego samego bloku problemowego należą ponadto zaprezentowana przez Lilię Citko analiza słownictwa cerkiewnosłowiańskiego oraz przygotowana przez Kateřinę Volekovą analiza polsko-czeskich glos z przełomu XIII i XIV wieku. Ostatnim ogólnym ujęciem leksyki jest propozycja Marty Nowosad-Bakalarczyk, odnosząca się do leksykalnych sposobów wyrażania ilościowego aspektu istnienia rzeczy.

Ostatni podjęty w monografii blok zagadnień dotyczy analizy konkretnych jednostek leksykalnych, zarówno jedno-, jak i wielosegmentowych. Taki charakter ma opis dystrybucji syngularnych i pluralnych form leksemu *nebo*, przedstawiony przez Arletę Szulc, prawnych określeń ‘zagajony’ i ‘zawity’ w średniowiecznej czeszczyźnie, co scharakteryzowała Martina Jamborová, jednostki o kształcie *jednakže*, której analizę przeprowadziła Anna Kisiel, czy wreszcie frazeologizmu *kuty na čtyry nogi, ale za chudy w uszach*, co stało się przedmiotem obserwacji w tekście Iwony Kosek. Szczegółowe problemy o charakterze leksykalno-gramatycznym były również przedmiotem analiz Milady Homolkovej, która opisała zmiany, jakie zaszły w znaczeniach wyrazów o dawnym rdzeniu *ględ- w języku czeskim (hleděti/hládati), oraz Jany Zdeňkovej, która podjęła się analizy dawnych form czasu przeszłego (aorystu, imperfektum i złożonego praeteritum) w języku czeskim.

Podsumowując, należy podkreślić, że monografia *Leksyka jazykův slovianskích v badaniach synchronických i diachronických* jest wizerunkiem współczesnego językoznawstwa, które widzi swoje zadanie w rozstrzyganiu problemów ogólnometodologicznych oraz zgłębianiu szczegółowych zagadnień badawczych, takich jak delimitacja jednostek języka, ustalanie ich znaczeń czy funkcji oraz analiza czynników motywujących ich przeobrażenia i przenikanie do różnych subkodów językowych. Warto też przypomnieć, że przedstawiana monografia jest kontynuacją

dwóch wcześniejszych publikacji z tego zakresu, przygotowanych w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, a mianowicie książek *Studia nad słownictwem dawnym i współczesnym języków słowiańskich* (Toruń 2007) oraz *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich* (Toruń 2008).

Redaktorzy

BADANIA SYNCHRONICZNE
